

*Калинич К. Ф.,
аспірантка кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ДАРИНА БЕРЕЗІНА «ФАКУЛЬТЕТ»: МЕТАЖАНРОВІ ПАРАМЕТРИ РОМАНУ

Анотація. На прикладі роману української письменниці Дарини Березіної «Факультет» досліджено імплікацію жанрових матриць університетського, соціально-психологічного та романтичного романів. Артикулюється, що саме персоносфера цього тексту, генеруючи сюжет про вишівський мікротопос з відповідними соціальними конфліктами, продукує жанрові ознаки означених романів й, відповідно, формує концепт метажанрового дискурсу. Опираючись на власний шестирічний викладацький досвід, авторка, наслідуючи романтичну традицію поділу персонажів на Гофманівських філістерів та поодиноких ентузіастів, наповнює сюжетну структуру тексту «Факультет» традиційними реалістичними університетськими стереотипами. Так, виокремлюючи розповідь про кожного окремого героя в самостійні новели-частини, перед реципієнтом постають дванадцять самобутніх текстуальних осіб: ентузіастка й улюблениця студентів Аліса Олександрівна, своєрідна завідувачка кафедри, що розмовляє суржилом і полюбляє хабарі – Раїса Олександрівна, подружки О² – красуня Олена й плаксійка Олеся, посередня Юля, некомпетентна Оля Коза-Ностра, представниця консервативних і застарілих поглядів доцент Чорна, покірний поціновувачка любовних романів Валентина Степанівна, провінційна «дочка депутата» Вітася, зваблива Анна-Марія, аморальний, безпринципний декан Росинант. Наголошено, що фокалізація тексту на критичному реалізмі оповіді, апеляція до романтичного роману через контрастність персоносфери, іронії та сатири, демонстрація жанротворчих знак університетського роману завдяки складній персоносфері, опису вишівських реалій, розкриття відповідної проблематики, академічних інтриг та конфліктів, авторський ідіостиль як такий, переконливо свідчать про жанровий синкретизм роману «Факультет». Такий метажанровий синтез, зосереджуючись на реалістичному соціальному контексті та розкритті внутрішнього світу персонажів, їхніх пошуках самоідентичності та вирішенні внутрішніх та міжособистісних конфліктів, реалізації своїх професійних вмінь та викладацьких здібностей розкриває евристичний потенціал університетського роману.

Ключові слова: університетський роман, соціально-психологічний роман метажанр, персоносфера, конфлікт, психологічний стан, Дарина Березіна, «Факультет».

Постановка проблеми. Одним зі стрижневих жанротворчих компонентів університетського роману постає персоносфера тексту. Так, автори *campus novel*, змальовуючи в академічному та приватному топосі саме постаті викладачів і студентів, продукують відповідний сюжет про вишівське мікросередовище. В означеному аспекті застосовується своєрідна міжвидова диференціація університетських романів – про життя викладачів та про студентський побут, акумулюючи наративні, імагологічні, тематичні розбіжності. Смісловий акцент саме

на персонажах університетського роману експлікує психологію міжособистісних взаємовідносин і, осмислюючи важливі проблеми свого часу, порушує ряд важливих для *campus novel* соціальних питань. Так, за висновком Д. Дроздовського, університетський роман, поєднуючи складні соціальні колізії з детермінацією конфліктів і соціальною напругою, генерує ознаки соціально-психологічного роману [1, с. 82], таким чином формуючи новий метажанровий дискурс.

Закономірно, що соціально-психологічна проза консолидує елементи соціального аналізу (вплив середовища на персоносферу) із психологічним вивченням характерів тексту (біохевоіоризм та полівекторність внутрішнього стану). На думку Р. Гром'яка, такий роман розширює сюжетні межі завдяки синтезу особистісного, приватного аспекту зображення зі сценами та епізодами, «що охоплюють життя усього суспільства та епохи» [2, с. 598], зокрема, й академічного середовища. Саме метажанровий синтез *campus novel* із соціально-психологічною прозою завдяки зосередженню на реалістичному соціальному контексті, розкритті психологічних механізмів персонажів, їхніх монологів, внутрішніх конфліктах, пошуку самоідентичності та реалізації себе у науковій сфері допомагає розкрити евристичний потенціал університетського роману.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Позаяк соціально-психологічний роман відображає своєрідний конфлікт між внутрішнім мікросередовищем (психологічним станом) персонажа із зовнішніми соціальними обставинами, теоретично-методологічна база цієї розвідки опирається на дослідження персоносфери тексту. Так, означений концепт став предметом дослідження таких науковців, як О. Червінська, Н. Нікоряк, Ю. Вільчанська, А. Матійчук, В. Хархун, Д. Паранюк С. Наместюк та ін. В теоретичному аспекті жанр українського університетського роману досліджує у своїх розвідках О. Блашків, зокрема цікавими видаються її статті «Vagaries of (academic) identity in contemporary fiction *Journal of Education Culture and Society*» (2018) та «Радянський джентльмен: український професор супроти викликів історії» (2019).

Метою статті постає доведення метажанрового зв'язку соціально-психологічного та університетського романів на прикладі персоносфери твору «Факультет» української письменниці Дарини Березіної.

Виклад основного матеріалу. Яскравим зразком жанрової модифікації університетського, соціально-психологічного та романтичного романів в українській літературі постає «Факультет» (2017 р.) Дарини Березіної (1982 р.) – поетеси, прозаїка, драматурга, перекладачки, лауреатки Міжнародних премій, членкині Спілки письменників України з 2006-го року. Маючи шестирічний досвід викладацької діяльності англійської мови та лінгвістичних спецкурсів у одному

з Миколаївських вузів, Дарина Березіна зосереджується на «внутрішньому» топі вишу, осмислюючи виклики сучасного українського наукового світу крізь призму персоносфери кафедри англійської мови та її керівництва. Авторка, презентуючи вишівське життя як своєрідний сегмент культурно-освітнього простору, наголошує на усталених традиціях закладу вищої освіти – університету, його специфічному дусі «пострадянської установи, котра іноді працює з невідомою метою. Штампуює дипломи? Викачує гроші зі студентів? Організовує теплі місця для «своїх» людей? Допомагає розбудувати корупційні зв'язки?» [3, с. 7]. Перед реципієнтом постає низка типових і, на жаль, реалістичних університетських типажів, які й наповнюють сюжетну структуру тексту.

Підкреслимо, що починаючи з 70–90-х років ХХ ст. у жанрі *campus novel* простежується відповідна реалістична трансляція оповіді: характерний побут, типологія характерів, звичні академічні цінності, стандартний устрій життя, постановка важливих етичних і соціальних проблем [4]. Використання в романі «Факультет» правдивого зображення викладачів як звичайних особистостей зі своїми життєвими принципами і поглядами у типовому корупційному та конкурентно-нестійкому середовищі, деталізований опис внутрішніх переживань дійових осіб, відображення вишівського світу з усіма його проблемами і суперечностями, розкриття важливих громадських проблем, марні спроби боротьби за соціальну справедливість у морально зіпсованому колективі – усі ці риси свідчать про фокалізацію авторки на критичному реалізмі оповіді. Однак, разом з цим контрастність персоносфери, іронія та сатира апелюють до романтичного роману. Про жанровий синкретизм переконливо свідчить і авторський ідіостиль – специфічна манера письма із використанням жаргонізмів і розмовно-побутової лексики та традиційної для жанру університетського роману іронії.

Як відомо, важливим принципом створення персоносфери для університетської реалістичної прози стає гра зі стереотипами [4]. Підкреслимо, що «...стереотип – це завжди ментально наповнений, зумовлений національно-культурною специфікою кодовий знак», який стосується не лише «конкретного предмета чи явища, а й функціонує <...> «взагалі»» [5, с. 203]. Жанр *campus novel* також декодує стійкі психологічні уявлення щодо образної системи академічного тексту, генеруючи своєрідне ментальне уявлення не лише про національні стереотипи (до прикладу, комічний роман Д. Лоджа «Академічний обмін», в якому англієць потрапляє до Америки, а американець – до Англії), а й породжені університетським простором типові викладацькі стереообрази: *правильний викладач* (вимогливий і завжди дотримується правил), *ексцентричний викладач* (має неординарний стиль поведінки), *молодий та популярний викладач* («друг» студентів), *викладач-в'язень свого часу* (із застарілими поглядами та підходом до викладання), *викладач-ментор* (зацікавлений в успіху своїх студентів, підтримує та консулює їх), *викладач-комік* (постійно жартує), *викладач-тиран* (безжалюгідний і суворий) тощо. Саме такі образи в аспекті університетського роману можна зарахувати до традиційних, позаяк вони «зберігаються й активно функціонують протягом значного історичного часу» [6, с. 60].

Певна персоносферна шаблонність в образах вишівських персонажів наявна й у романі «Факультет». Загалом композиція тексту, виокремлюючи оповідь про кожного персонажа в самостійну новелу-частину, формує в реципієнтів уявлення про

цілісний образ певного героя лише через синтез різних нарративних пластів – сприйняття інших дійових осіб через особистісну неприязнь / прихильність та відповідні спогади. Нетиповою постає й відсутність другорядних персонажів, позаяк кожна постать в романі Дарини Березіної артикулює власні необхідні для розкриття проблематики тексту культурні коди – притаманні кожному герою мова, манера поведінки, етикет, своєрідний світогляд тощо. Як вдало зауважує Н. Бернадська, Дарина Березіна відтворює «однотипним принципом класицистів» іронічно гіпертрофовані типові викладацькі постаті: «завідувачка кафедри – цинічна, тупа, хитра; доцент Чорна – нуль в науці й заподадлива у ставленні до начальства; молода викладачка Аліса – розумна, освічена, справедлива дівчина з Країни Чудес, проте її оточують справжні педагоги-монстри, і не, як у казці, зло перемагає добро» [7].

Дотримуючись, за Аристотелем, чотирьох необхідних для відтворення образів умов – гідність (в значенні наявності певного характеру), відповідність, правдоподібність та послідовність [8, с. 62], авторка роману «Факультет» демонструє персоносферу з дванадцяти самотніх текстуальних осіб, через які «прочитуються певні історико-культурні реалії, конкретизуються уявлення, осмислюються цінності, формуються концепти, робляться узагальнення <...> ідентифікуються й самі особистості» [9, с. 100]. Персоносфера роману виразно відсилає нас до Гофманівських філістерів (типових обивателів, духовно убогих людей, які керуються поняттями й цінностями, які ґрунтуються на утилітарному підході до дійсності) та поодиноких ентузіастів (захисники й поборники духовності). Так, пролог роману починається зі знайомства з найкращою серед кафедри викладачкою англійської мови двадцятисемилітньою Алісою Юрївною – Alice of Wonderland, у якій «у вухах <...> щемно й нестримно бринить поставлений у плеєрі на repeat мюрейголдівський «Doomsday». <...> пишне (а якщо назвати речі своїми іменами – розлаخمічене) руде волосся; щедро висипане зерно ластовиння <...> бліде обличчя і зеленкуватокарі очі, колір яких важко розгледіти за скельцями окулярів <...> джинси-унісекс, картата хіпарська сорочка з гудзиками у вигляді «пацифіків» на манжетах і зухвало-зелені черевички. <...> заплечник, розцяцькований підвісками й значками з невідомими жодному з добropорядних мешканців міста М. хлопями (персонажів культових серіалів BBC, «Doctor Who» і «Sherlok», <...>)» [3, с. 19].

Такий нетиповий для вишу портрет героїні доповнюється бездоганною методикою викладання та всезагальним студентським обожнюванням. Насамперед, із власної ініціативи молода викладачка показувала на своєму, принесеному з дому ноутбучі, здобувачам вищої освіти «достотлиха багато фільмів» [3, с. 19]. Однак знаковим, як для самої викладачки, так і для студентів, став фільм Пітера Віра «Товариство мертвих поетів» (1989 р.): «ти випустила в них історію містера Кітінґа парф'янською стрілою – з відчайдушним сподіванням, що потім, вже по всьому, хоч би хтось із них зрозуміє. Саме воно, сподівання на це потім-розуміння, тримало тебе тоді – й тримає зараз. Бо коли там, на екрані, хлопчики один за одним почали зводитися на рипкі парти академії Велтон, прощаючись зі своїм Капітаном, у твоєму власному класі гримнули оплески. <...> Вони аплодували, твої студенти, нестримно й відчайдушно <...> до тебе прийшло усвідомлення: все правильно. Ти все робила ПРАВИЛЬНО» [3, с. 22].

Використовуючи подекуди нестандартні методи викладання (граматика на сірниках, рольові ігри, показ фільмів, аудіювання, демонстрація важливих для осягнення філологічної науки підручників), крім освідчення в студентській любові, Аліса Олександрівна стикається з відвертою аб'юзивною поведінкою своїх колег, що вважають її дії девіантними. Задрість колективу підсилюється і через численні наукові та мистецькі здобутки викладачки: вона написала три статті й «як зумисне сипле якимись дивацькими словами – фанон, перформанс, наратив, чистий текст – тож збагнути не вдається» [3, с. 186]. Аліса взяла участь у наукових конференціях, власними зусиллями вступила на єдине бюджетне місце в аспірантуру в Києві та вже написала перший розділ дисертації. Окрім наукових успіхів, вона продемонструвала ще й творчий хист: перемогла у літературному конкурсі, видала свою книжку у Львові, стала членом Спілки письменників та знялася в телепрограмі для місцевого каналу. Звісно, поетичний талант викладачки також стає об'єктом іронії для колег: «Посвідчення видали, блакитне таке, до Києва вона по нього їздила. Це ж із якого доброго дива віршоробам взагалі документи якісь видавати, наче шанованим людям?» [3, с. 184].

Крім того, кафедральний конфлікт загострюється внаслідок позиції нестандартної Аліси триматися осторонь колективу. Так, вона кидає виклик усім кафедрам, не приймаючи їхніх традицій святкувати бенкети, оскільки «перед студентами незручно буде, якщо вони від мене запах алкоголю почують» [3, с. 228]; навідріз відмовляється збиратися на перервах для чергових пліток та плетіння інтриг, натомість обирає лавочку в парку «аби випити чаю, переглянути конспекти для наступної лекції й просто подумати про важливе» [3, с. 145]. У цьому разі можемо говорити про специфічне втілення у творі рис, притаманних романтичному роману: протиставлення двох світів: реального та ідеального, наявність яскравого героя, який протиставляє себе суспільству, занурення у власний внутрішній світ.

Наголошує авторка й на соціальному становищі талановитої викладачки, надто невідгідної кандидатури для завідувачки кафедри, позаяк «батька у неї немає, мати у неї пенсіонерка, ще й квартира без євроремонту. Родичей ніяких, знайомств полезных ніяких. Зате гонор і червоний диплом в налічії» [3, с. 224–225]. І хоча авторка, екстраполюючи до своєрідної сповіді, використовує гомодієгетичу нарацію в екстрадієгетичній ситуації, однак не наділяє постать Аліси надмірним психологізмом. Суб'єктивність сприйняття образу зразкового викладача дозволяє реципієнтам розглядати «свідомість» персонажа «зсередини»: науковий титан якому, здавалось би, під силу витерпіти все заради світлого майбутнього студентів, на жаль, не може протистояти прогнилій системі задрісників та корупціонерів. Тому на засіданні кафедри було одностайно прийнято достроково звільнити ненависну всім Алісу Олександрівну, наголошуючи у такий спосіб на вагомій вищівській проблемі: «А кому він треба, розум твій?» [3, с. 185]. Таким чином, дотримуючись принципу контрасту, Дарина Березіна демонструє позитивний образ Аліси Олександрівни, який синтезує не лише ряд психологічних аспектів, а й транслює важливу для освітянського середовища соціальну проблему – хороший спеціаліст виявляється неспроможним протистояти низькоякісній, малопродуктивній, аморальній атмосфері, яка панує у навчальній установі.

З найбільшою авторською іронією описано персонажа завідувачки кафедри англійської мови – Горшкову Раїсу Олександрівну. З дошкульним сарказмом Дарина Березіна окреслює мовну проблему: професор, доктор педагогічних наук спілкується не просто суржиком, а суржищем: «коструbate й неоквирине чудовисько, абсолютно штучне й непередбачуване, своєю химерністю здатне навіть недоброї пам'яті Миколу Яновича заплакати від задрісців...» [3, с. 26–27]. Доповнює глузливу картину зовнішній вигляд професорки: «розшита пастками кофтина й ультрамодні в цьому сезоні у місті М. штани з матнею по коліна – позашлюбним нащадком галіфе» [3, с. 26] і, як зауважує доцент Чорна, правильний макіяж: «фарбується їхнє начальство також прегарно: не так, як оце тепер заведено, що одразу й не розбереш, є там на обличчі косметика якась, чи немає. Правильно Раїса Олександрівна фарбується, як годиться: і губи червоні, і щічки рум'яні, і очі блакитними тіннями яскраво підведені. Краса!» [3, с. 183]. Крім того, іронічна психограма образу Раїси Олександрівни комплектується панібратським, подекуди зневажливим ставленням до підлеглих – «козуль» [3, с. 183] і «жучок» [3, с. 180], недбалим ставленням до виконання своїх професійних обов'язків. Висміюється і прихильне ставлення до хабарів, велике Alter-ego керівниці, окремо наголошується на відповідальному підході до «пристойного» відбору кадрового складу кафедри: «Учот треба вести! І дивитися на перспективу! Станеться непередване шось – а книжечка моя от вона. І знайдеться в ній, кому за допомогою дзвонить. Там у мене такі люди записані – померти й не жити! Он у Ленки нашої папа – віце-мер! А у Вітаськи-козюльки – взагалі депутат, в Києві у Раді сидить. Чи от Анютку взяти. Там, правда, батьки не такі прілічні, зате-он у брата магазину строїтельні... один на центральному ринку, другий за мостом. Я коли прошлий рік котедж у Парусному ставила, то на матеріали тратиця не прийшлося, все польза... У Вальки, корови жирнозадої, син банком у Києві заведує, а Тетяна Миколаївна свого он вообщє до Москви випхала... шо я, дурна зовсім, аби шишками в Москві розбрасуваця?» [3, с. 225].

У персонифікації роману в бінарній опозиції постають подруги Олена й Олеся, яких авторка іронічно називає О². Розбіжність цих персонажів проявляється не лише в характері, а й зовнішності: «Олеся, чорноока-чорноброва <...> з <...> косою, комірцями попід горло й черевичками на пенсіонерській, на три сантиметри, платформі» [3, с. 74], натомість «Олена – то інша річ... Легка невагома хмарка виблєних кучерів тріпотить крилом збожеволілого голуба, зуби волого виблискують, ув очах стрибають бісики, й груди стрибають також, силкуючись вирватися з викоту кофтинки. Викоти в Олені завжди щедрі – такі ж, як вона сама [3, с. 74]. На формування особистості, як зауважують О. Бойко та Г. Горун, вагомий вплив має оточення індивіда, яке й диференціює його позитивну/негативну самооцінку [10, с. 31]. Працюючи в атмосфері складного психологічного клімату, спричиненого, завперш, самою завідувачкою кафедри й ставленням інших колег, які вважають Олесю похололивою тихонею з «гіпертрофованою покірливістю і якоюсь абсолютною коров'ячою доброзичливістю» [3, с. 213], у неї детермінується черговий комплекс неповноцінності й «й з'являється неприємна звичка на великій перерві тихенько плакати, ховаючи обличчя за кінвою з чаєм» [3, с. 82]. Отже, персонаж Олесі через боязнь сильніших за себе деформує її стійке психологічне ядро, роблячи її людиною-плазмою, людиною-напів-

фабрикатом [11, с. 216], відповідно, вона вважає себе «навантаженим, за яке попросили, що лежить на її плечах гранітною брилою відповідальності» [3, с. 77].

Крім того, підсилює низьку самооцінку й корислива дружба колежанок, позаяк Олеся виконує всю роботу за них двох. Завдяки вдалій сюжетній конструкції, яка демонструє несправедливість вишівського топосу, кульмінацією дружніх відносин стає випадок з дисертацією Олесі: через фатальний збіг обставин (декан внаслідок спонтанної зміни наукових інтересів відмовляється від захисту дисертації про Кіплінга своєї аспірантки Олесі, натомість новий американський хлопець Олени – доктор наук Джордж, вимагає від неї наукової розвідки) захищає кандидатську дисертацію, написану Олесею, її нетямуща подруга Олена.

Натомість образ Олени, що наскрізно конотує із сучасними реаліями, демонструє типову безвідповідальну й самовдоволену особистість із завищеною самооцінкою, зацикленою на своїй красі та пошуді жіночого щастя через знайомства у соцмережах.

В іронічному контексті представлено в романі «Факультет» й образ лаборанта – Полієвської Світлани Петрівни, «але на кафедрі до неї так не зверталася жодна жива душа. Натомість Полієвська С. П. відгукувалася на «Светіка»» [3, с. 159]. Наслідуючи образ Брітні Спірс, Светік марить лише однією недосяжною через брак коштів мрією – породистою собачкою. Пролонгуючи важливі для університетського середовища етичні проблеми, Дарина Березіна імплікує в образ Светіка багато типових для вузівського працівника-лаборанта негативних рис – пліткарство, небажання виконувати свої посадові обов'язки, порушення морального кодексу щодо приватної власності її колег.

Побіжно розкритими в психологічному плані видаються персонажі Юлі та Олі Кози-Ностри. Однак авторка звертає увагу на важливу соціальну проблематику, закладену в ці образи. Так, Юля – матір-одиначка, опиняється перед складною дилемою: чи віддати заощадження на необхідні для її хворої доньки ліки, чи здати їх на подарунок завідувачці кафедри? Очевидний вибір на користь хворої Ксені нівелюється внаслідок вагомих аргументів самої Юлі «Райка, ну завідувачка тобто... Вона просто по всіх університетах і школах продзвонює... й каже тебе не брати. І тебе не беруть... А мені доньку самій підняти! І мати-пенсіонерка на шиї!» [3, с. 64]. Авторка, акцентуючи увагу на викладацькій діяльності Юлі, підкреслює її безамбіційну соціально-психологічну позицію пасивно підкорятися обставинам й задовольнятися тим, що є.

Натомість постать Олі Кози-Ностри (Козаковської), потрапивши на кафедру завдяки магазину з одягом її матері, вимушена розв'язувати конфлікт зі студентами, які просять замінити їм викладача англійської мови, «оскільки Козаковська О. В. не здатна забезпечити належного рівня викладання» [3, с. 190]. Як наголошує авторка, проблемна 232-а група, що дісталася Олі від Аліси, порівнюючи методику викладання та й загалом рівень підготовки двох викладачів, дійсно хотіла вчитися і вимагала належного рівня знань: студентам не подобалася вимова викладачки та її непрофесійність загалом: «вони помилки рахують <...> Ну, тобто, якщо я... вони все це січуть... виправляють... А потім, як на наступну пару приходжу... число на дошці написане. На дошці число, а ці... Ці сидять і шкіряться» [3, с. 199]. Конфліктну ситуацію з надто вимогливим студентством вда-

ється владнати завідувачці кафедри, яка настановче ділиться досвідом: «Слідуючий раз ти їх застав от еті всі художества язиками вилізувати... Зайди зрання, ганчірку забори. Хай потім чим хочуть свою арифметику з дошки стирають. Все понятно?» [3, с. 201].

На сторінках роману «Факультет» демонструються й образи старшого покоління – доцента Чорної Тетяни Миколаївни та старшого викладача Валентини Степанівни. Саме персонаж доцента Чорної відображає важливу, зокрема й для вишів, проблему поколінь, що проявляється у суперечливих поглядах, цінностях, способі життя та навіть міжособистісному спілкуванні викладачки зі студентством та кафедральними колегами. Консервативний підхід Тетяни Миколаївни базується на традиційних для неї методах викладання: «Усім на кафедрі давно було відомо, що замість правил узгодження часів та історії британської королівської родини доцент Чорна розповідала на заняттях про те, як її зовсім молодою фашисти намагалися відправити до Німеччини, але вона втекла й майже два тижні переховувалася десь у лісі, боячись й носа поткнути до рідного села. Другою її улюбленою темою був власний син, який уже зо двадцять років жив у Москві, працював там директором концертної агенції і який навіть «пив каву з Пугачовою». Самі студенти всі ці оповідки й бувальщини знали мало не напам'ять; проблема була в тому, що в опануванні англійської мови вони аж ніяк не допомагали» [3, с. 88]. Типологічне ставлення у викладачки старшого покоління й до своєї наукової роботи: «жодну доповідь Тетяні Миколаївни не хочеться готувати просто страшенно. Та й, відверто кажучи, вона зеленого поняття не має, як це робиться – адже востаннє в чомусь подібному брала участь ще сорок із гаком років тому, коли на засіданні комсомольської ланки педучилища розповідала про науковий комунізм як підґрунтя викладання іноземної мови [3, с. 176–177], що підтверджує правомірність її вченого звання – доцент. В іронічному ключі авторка підкреслює й впадіння Тетяни Миколаївни, характерному для більшості людей похилого віку – дивитися «хороші, правдиві програми: «Сімейні драми», наприклад, чи «Слідство ведуть екстрасенси». Отак прийдеш увечері, насіння насмажиш – і сиди собі перед телевізором, поки не набридне. Луцяти насіння й дивитися «Сімейні драми» – хіба може бути щось приємніше?» [3, с. 175].

В іншому ракурсі змальовано поціновувачку любовних романів Валентину Степанівну, психологічний портрет якої викристалізовується через традиційний кафедральний ритуал – щотижневу кавову церемонію: «кексика трьох видів, напередодні куплені в «Солодкій хаті» <...> бляшанка в синю квіточку, зсередини дбайливо застелена паперовими серветками, лаборантка зверхність і поблажливості завідувачки. Усе це було таємництвом, священнодійством, магічною посвятою, яка стверджувала її у відчутті власної важливості. Адже нікого, окрім неї, завідувачка Раїса Олександрівна не запрошувала пити каву щовівторка на першій парі! І лаборантка Полієвська С. П., також znana як Светік, нікому, окрім неї, не казала «балуєте!»» [3, с. 159–160]. Корислива мета таких посиденьок розкривається завдяки пліткарству та вияві чемної покорі. Так, перед реципієнтом постає кримінальний сюжет з чіткою соціальною проблематикою – завідувачка кафедри просить Валентину Степанівну підставити невинну студентку-пільговика тільки через те, що вона зустрічається з її багатим похресником. Авторка, зберігаючи певну інтригу й відкритий фінал цієї справи, не роз-

криває подальший хід подій, однак підкреслює романтично-догідливу натуру Валентини Степанівни «вона вагалася. З одного боку, це все скидалося на той світ, про який вона з таким захопленням читала – інтриги, змови, таємниці... А з іншого...» [3, с. 169].

Типовий образ провінційної дівчинки, яка обманом намагається пробитися у вищий, в даному випадку освітянський світ, втілює персонаж Вітасі. Дарина Березіна демонструє психологічно нестійку героїню – лайливу істеричку [3, с. 147] Віталію в оманливій подобі панночки, квіточки-руженьки «личко ніжне, верхкове, кучері біляві, шовкові, очі блакитні, прозорі, губенята рожеві, пуп'янок» [3, с. 135]. Фермерська дочка скористалася принагідною ситуацією зі статним однофамільцем її батька, і втілила свою давню мрію: «А що мені було робити? Сидіти з вами в селі, горобцям дулі давати? Farmer's daughter, блін! Спала й бачила, як після інституту повернуся... й ласкаво просимо продавчиною в сільпо... алконавтам місцевим пиво нарозлив продавати... <...> А тут я – кандидат наук і донька такої людини, що тобі й уві сні не снився! І не треба на мене так дивитися! <...> Нічого я такого страшного не... Все одно ви з цим кнуром депутатським повні тезки! [3, с. 149–150]. На прикладі персонажа Вітасі авторка роману «Факультет» іронічно підкреслює споживацьку сторону вишівської установи, для котрої статус потенційного викладача важливіший, аніж його професійні навички.

Цікавим персонажем у романі «Факультет» виявляється улюблениця Раїси Олександрівни – Анна Марія. На прикладі історії зі студентом Богдановим та взаємодії з іншими студентами, демонструється не лише психологічний портрет цього образу, а й постулюється важлива для університетського топосу проблема сексуального домагання. Перед реципієнтом постає типологічний образ звабливої красуні, яка ходить в салон, займається східними танцями, носить лабутени, замовляє французьку білизну, розмовляє тоном «мінус двадцять за Цельсієм» [3, с. 92], використовує лівий профіль під час розмови, «бо колишній чоловік сказав якось, що лівий профіль у неї сексуальніший» [3, с. 92] і, на думку Тетяни Миколаїни, взагалі має непристойний вигляд. Маючи неабиякий досвід у спокушанні студентів задля підвищення власної самооцінки, складний випадок з «породистим хлопчиком» [3, с. 96] Богдановим, який не проявляв цікавості до викладачки позаяк вже мав дівчину-однолітку, змушує Анну-Марію вдаватися до різноманітних, однак провальних маніпуляцій: проведення незапланованої консультації, похід до університетського книгосховища, допомога із новим гарнітуром у неї вдома. Проте найдієвішим способом виявилось навмисне «завалювання» дівчини Богданова: «найкумедніше те, що голуб'ята навіть не одразу дотумкали, звідки вітер дме. На перше «незарах.» у власному зошиті Богданова заучка відреагувала швидше подивом, аніж засмученням; Анна-Марія бачила, як одразу ж після дзвоника вона схопилася за словник і довідник з граматики, звиряючи власні відповіді й Анні-Марії виправлення. Ображасш, дівчинко, не перший день живемо, давно навчилися робити все так, що комар носа не підткне. Друга «двійка» викликала досаду. Третя... та ну, невже сором?... А після шостої вони здогадалися. Точніше кажучи, не «вони», а «він»» [3, с. 125]. У такий спосіб, досягнувши свого, Анна-Марія висновує: «ото вже свиня невдячна. З ним, як із людиною, а він...коротше кажучи, хай ця стрижена назад своє майно забирає... нудно...» [3, с. 131].

Крім того, цілісний образ Ганни Володимирівни доповнюють її педагогічні якості: традиційне спізнання на пари, підбір завдань невідповідного профілю й рівня складності, характерні викладацькі настанови: «одне пропущене без повноважної причини заняття – мінус десять балів на іспиті, а її методичку (ох і наморочилася вона два роки тому, заганяючи до купи позазбирані зі щедрого інтернету вправи!) можна придбати на кафедрі – це вартуватиме аж п'ять тих-таки іспитових балів, але зі знаком плюс» [3, с. 95], власні зацікавлення та вподобання.

Негативні риси типового декана синтезує персонаж Росинанта – декана філологічного факультету. Авторка, побічно розкриваючи подробиці його особистого життя (нааявність не лише дружини, а й коханки), акцентує увагу на не надто привабливому психологічному портреті декана: показове виконання своїх посадових обов'язків, непродуктивність, безхребетність через залежність від керівництва, відсутність етичних принципів та моральних цінностей щодо своєї аспірантки, ставлення до дружини. Отож перед реципієнтом постає безпринципна, аморальна постать декана – любителя Борхеса і хабарів, безвідповідальної маріонетки, заручника власної посади.

Імплікуючи в романі «Факультет» не лише соціально-психологічні, а й жанротворчі ознаки університетського роману (демонстрація через авторську іронію складних образів-персонажів, академічної атмосфери, відповідної проблематики, внутрішніх інтриг та конфліктів), авторка зосереджується й на мікросередовищі великої університетської системи – кафедрі англійської мови, де побутують свої традиції, принципи та напружений психологічний клімат. Зокрема, на сторінках роману згадується про тижні самостійної роботи й своєрідному звичаї святкувати Дні народження, дотримуючись відповідних вказівок із аркушу «під загрозовою назвою «НАШІ СВЯТА» [3, с. 52] з відповідними ієрархічними розцінками: «Викладач-асистент – 30 грн. Старший викладач – 250 грн. Доцент – 300 грн.» [3, с. 52]. Як іронічно підкреслює Дарина Березіна, «доцент на кафедрі була в єдиному екземплярі – Тетяна Миколаївна. Зате старших викладачів аж шестеро, добре хоч дні народження в них припадали на різні місяці. А от асистентів було всього двоє, Аліса з Юлею, тож, як не крути, видатки з прибутками в результаті не сходилися аж ніяк.... Тим паче, що, окрім старших викладачів і доцента, були ще завідувачка кафедри й декан» [3, с. 52–53]. Щодо завідувачки кафедри, то кафедрали практикували типові вишівські звички – дарувати подарунки майже на кожне свято. Однак найцікавішим ритуалом Раїси Олександрівни, що наводив найбільшого трепету на майже весь кафедральний колектив, була співбесіда за допомогою Книги Доль: «це одна величезна саморобна таблиця, щільно заповнена каліграфічним почерком завідувачки. У таблиці – всі вони; кожна з добродійок-викладачок – чергова горизонтальна графа серед інших таких самих граф, сукупність чарунок, у яких – все невеличке життя кожної, поділене на складові, відфільтроване й прискіпливо проаналізоване [3, с. 139]. Саме ця книга визначала викладацьку кар'єру майбутнього викладача.

Висновки. Отже, на прикладі роману «Факультет» продемонстровано синтез жанрових матриць університетського, соціально-психологічного та романтичного романів. Так, персонасфера цього тексту, акумулюючи в собі важливу соціальну проблематику, демонструє багатосуб'єктивну свідомість [див. детал. 11, с. 217] крізь призму університетських реалій, власних емоційно-оцінних дій, внутрішніх переживань, які й продуку-

ють цілісний образ кожного з дванадцяти персонажів. Іронічно й реалістично описуючи українське вишівське мікросередовище лише одного філологічного факультету, Дарина Березіна демонструє складний механізм впливу університетського топосу на характер і діяльність викладача, який, у свою чергу, безпосередньо проектує її на взаємовідносини зі студентством та його якість знань.

Література:

1. Дроздовський Д. І. Соціальні проблеми англійського «академічного роману»: історична ревізія під жанру. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 79. С. 79–83.
2. Літературознавчий словник-довідник/ за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ: Академія, 2007. 752 с.
3. Березіна Д. Факультет: соціально-психологічний роман. Київ: Смолоскип, 2017. С. 240.
4. «Університетський роман» в британській літературі. URL: http://4ua.co.ua/literature/rb2ac78a4d43b88421206d37_0.html (дата звернення: 3.06.23).
5. Сажина А. В. Образ козака в текстах сучасної медіа-культури. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2016. № 2. С. 200–205.
6. Традиційні сюжети та образи: Дослідження /упоряд. А. Р. Волков; А. Р. Волков, В. В. Курилик, О. В. Бойченко, П. В. Рихлю, Ю. І. Попов. Чернівці: Місто, 2004. 445 с.
7. Бернадська Н. Від університетських «тютю» до факультету: фікшн про студентство. ЛітАкцент. URL: <https://web.archive.org/web/20190627151803/http://litakcent.com/2019/04/23/vid-universitetskih-tyut-do-fakultetu-fikshn-pro-studentstvo/> (дата звернення 04.06.23).
8. Аристотель. Поетика /зі старогрец. перекл. Б. Тен, вступ. ст. Й. У. Кобова. Київ: Мистецтво, 1967 р. 140 с.
9. Нікоряк Н. В. Специфіка кіносценарної персоно сфери. *Філологічні науки. Літературознавство*. 2012. Вип. 13. С. 99–105.
10. Бойко О., Горун Г. (2023). Самооцінка як важливий критерій становлення особистості. *Вісник Національного університету оборони України*. Вип. 72(2), С. 29–34.
11. Лозова О. Ю. Специфіка вираження психологізму у ХХ ст. і психологічний роман, його жанромодифікуючі особливості мова і культура. *Мова і культура*. 2008. Вип. 11. Т. II (112). С. 213–219.

Kalynych K. Daria Berezina's "The Faculty": the meta-genre parameters of the novel

Summary. On the example of the novel «The Faculty» by Ukrainian writer Daryna Berezina, the article examines genre matrices of university socio-psychological and romantic novels implication. It is noted that it is the personosphere of this text that generates the plot of the university microtopos with the corresponding social conflicts, produces the genre features of these novels and, accordingly, forms the concept of the meta-genre discourse. Drawing on her own six-year teaching experience, the author, following the romantic tradition of dividing characters into Hoffmannian filists and individual enthusiasts, fills the plot structure of the text «The Faculty» with traditional realistic university stereotypes. Thus, by separating the story of each individual character into independent short stories, the recipient is presented with twelve distinctive textual characters: Alisa Aleksandrovna, an enthusiastic and favourite student; Raisa Aleksandrovna, a peculiar head of the department who speaks surzhyk and adores bribes; O's friends, the beautiful Olena and the crying Olesya; the mediocre Yulia; and the incompetent Olya Koza-Nostra, the representative of conservative and outdated views, Associate Professor Chorna, the submissive lover of love affairs, Valentyna Stepanovna, the provincial «daughter of a deputy», Vitasya, the seductive Anna Maria, and the immoral, unprincipled Dean Rosinant. It is emphasised that the focus of the text on the critical realism of the narrative, the appeal to the romantic novel through the contrast of the personosphere, irony and satire, the demonstration of genre-creating signs of the university novel due to the complex personosphere, the description of university realities, the disclosure of relevant issues, academic intrigues and conflicts, the author's idiom as such, convincingly testify to the genre syncretism of the novel «The Faculty». Such a meta-genre synthesis, focusing on the realistic social context and the disclosure of the characters' inner world, their search for self-identity and resolution of internal and interpersonal conflicts, the realisation of their professional skills and teaching abilities, reveals the heuristic potential of the university novel.

Key words: university novel, socio-psychological novel of the meta-genre, personality sphere, conflict, psychological state, Daryna Berezina, The Faculty.